

Gondolatok Nógrád megye gazdaságáról és társadalmáról

Folyóiratunk ez évi 1. számában dr. Baráthi Ottó szakgazdász tollából megjelent egy vitaindító írás.¹ A szerkesztőségbe azóta több hasonló témájú tanulmány érkezett. Mivel az írások terjedelme nem teszi lehetővé, hogy teljességükben közöljük a nyomtatott lapszámában, ezért itt csupán gondolatébresztőként villantunk fel részleteket az írásokból, a honlapunkon (<https://palocfold.wordpress.com/>) azonban teljes terjedelmükben elolvashatják a tanulmányokat.

KALOCSAI PÉTER

Mit csinálunk rosszul...?

Nógrád megye gazdasági teljesítménye a XX–XXI. század fordulóján

Mikszáth Kálmán sóhaja – „Boldog Nógrád vármegyeiek!” – a XX. század második felében, a XXI. század elején igen kevésbé tűnhet őszintének. A Szklabonyán (ma Szlovákia, Nagykürtösi járás) született író is inkább a Karancs erdeinek varázslatos zengésére, a gyönyörű természeti környezetre utal, semmint a jó palócok világmegváltó innovációira, gazdasági teljesítményeire. Bár akkortájt a helyi, dolgos népek mindennapi munkája – ha küzdelmesen is, de – elegendő volt a megélhetéshez.

Szeder Fábián: *A Palócokról* című, 1819-ben megjelent néprajzi tanulmányában egyenesen azt írja: „*A Palócok nem csak szorgalmas földművelők, értelmes marhatartók, hanem többnyire minnyájan mesterséges faragók is. (...) A palócok lelki és testi tehetségre nézve a többi Magyaroknál nem alább valók.*”² Habár Nógrád megye nem teljesen fedi le a palócvidék topográfiai egységét – etnikailag a nógrádiak leginkább ekképp azonosítják magukat.

Bárhogyan is szemléljük az itt élők sorsát, azzal szembesülünk, hogy a helyi gazdaság teljesítménye – legfőképp az egy főre jutó GDP – immár

¹ Baráthi Ottó 2018. A népesség csökkenésének és összetétele változásának okai és következményei Nógrád megyében. In: *Palóc föld*. 1/85–96.

² Szeder Fábián: *A Palócokról* [Tudományos gyűjtemény – 1819., VI. kötet] (Lilium Aurum 2005.)

évtizedek óta a legalacsonyabb a megyék rangsorában. Ehhez pedig számos, hasonlóképp kedvezőtlen adat társul, így például: a demográfiai, migrációs, egészségügyi helyzetkép, a munkanélküliségi, szociális és iskolázottsági mutatók stb. A jelenség olyannyira makacs, hogy ma már semmiképp nem tekinthetjük véletlennek, átmenetinek, múlandónak. A kialakult állapot szívósan ellenáll a kisebb intenzitású válságkezelési kezdeményezéseknek, kormányzati intervencióknak, a gazdasági szerkezet változásainak. A probléma tehát megérett a végiggondolásra, alaposabb elemzésre.

Van azonban egy előkérdés, melynek eldöntése lényegesnek látszik: valóban van-e értelme? Lehetséges-e, értelmes-e egy mesterséges közigazgatási egység gazdasági-gazdaságtörténeti elemzése? Mert akárhogy is alakuljon egy ország közigazgatási tagolódása, az számos esetlegességet rejt magában. A közigazgatási egység táji, topográfiai, gazdasági, társulási-együttműködési határvonalakat metsz át, gyakran önkényes és nem feltétlenül veszi figyelembe a történeti, társadalmi dimenziókat. Egy település sokkal inkább természetes (organikus) kooperációs egység; míg egy járás, vagy megye soha nem homogén, esetleg csak egy következetesen, de önkényesen generált szám a KSH adatsoraiban.

Talán a megye történeti mélysége, a „következetesség” az egyetlen ok, amely miatt most éljünk a feltevéssel: van értelme Nógrád gazdaságát, gazdasági teljesítményét önmagában vizsgálni.

A kilencvenes évek elejétől létezik egy kézenfekvő, tetszetős és hihető, ám nagy valószínűséggel **téves narratíva**, mely szerint Nógrád megye gazdasági összeomlását a rendszerváltás radikális gazdasági átrendeződése, a szénbányászat megszűnése, a kelet-nógrádi iparmedence nagyvállalatainak bezárása idézte elő. Ez elfogadható magyarázat a munkanélküliségi ráta rendkívül kedvezőtlen alakulására, de nem sok köze van a GDP alakulásához. A megyei GDP zuhanása ugyanis sokkal korábban kezdődött. Amennyire a töredékes és gyakran változó módszertannal számított adatokból rekonstruálható: Nógrád megye egy főre jutó GDP-je az '50-es években volt utoljára az országos átlag közelében. (Nem az élbolyban, nem az első harmadban, hanem az országos átlagon – azaz a középmezőnyben!) Az országos átlag feléig (azaz a jelenlegi mélypontig) tartó leszakadás kétharmada – úgy tűnik – 1990 előtt zajlott és csak a maradék egyharmad írható a rendszerváltás számlájára. Bár ezek az adatok még ellenőrzésre, forráskritikára szorulnak, szöges ellentétben állnak az idézett, uralkodó narratívával. Mostanában már találkozhatunk bátrabb elemzésekkel, amelyek a leszakadás első szakaszát a '70-es és '80-as évekre teszik, azaz egy lépéssel közelebb kerültünk a valós okok feltárásához.

Miután Nógrád településszerkezete „fejnehéz”, a II. világháborút követő gazdasági anomáliák jelentős részéért a szocialista nagyipar látszólag fényesen ragyogó ékköve, Salgótarján iparváros és a kelet-nógrádi iparmedence felel. Itt koncentrálódik a szénbányászat, a nehéz- és könnyűipar, ide áramlik a munkaerő és ereje fogytán itt a legzajosabb az összeomlás és innen a legerősebb az elvándorlás. Valójában mi történt itt?

A XIX–XX. század fordulóján Nógrád vármegye lélekszáma 240 ezer fő, területe 4130 km². (Ez a méret a mai Baranya, Fejér vagy Veszprém megyének felel meg.) Középpontjában Losonc rendezett tanácsú városa³ áll, mégpedig egy csillag-tipológiájú infrastruktúra metszéspontjában. Itt futnak össze a vasútvonalak, közutak, ezen keresztül zajlik az észak-dél irányú forgalom jelentős része.

A Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. (benne a Salgótarjáni Vasfinomító Társasággal) a századfordulón az ország nyersvastermelésének, acélgyártásának 44%-át adja. A Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. az ország egyik legdinamikusabb bányavállalata, lényegében 1960-ig expanziót mutat.

A vármegye közigazgatási központja 1790–1950 között Balassagyarmat, amely egyúttal járási székhely és 1437 után 1923-ban nyer ismét városi rangot. Földrajzi jelentőségét az adja, hogy a főváros és az Alföld felől e területen keresztül közelíthetők meg a felvidéki bányavárosok.

Nyugat-Nógrádban emellett több fázisban – a XVII–XVIII. század fordulóján – jelentős szlovák diaszpóra, szlovák falvak jönnek létre. A XVIII. sz. elején egy lényegesen kisebb sváb, valamint Balassagyarmaton egy igen jelentős számú zsidó közösség alakul ki.

Ezt a földrajzi-gazdasági-társadalmi struktúrát metszi félbe 1920-ban a trianoni határ, melynek kialakításával a megye („csonka Nógrád-Hont Vármegye”) területe majdnem felére, 2500 km²-re csökken és magyar ajkú lakosságának egy részét is elveszíti. (A 240 000 fős népességet 1980-ban éri el ismét.) A korábbi helyzet áll vissza egy rövid időre – 1938-45 között – az első bécsi döntés következtében.

Egy pillanatra visszatérve a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. történetéhez: úgy tűnik, az ózdi iparvidék osztja a kelet-nógrádi medence sorsát: a trianoni határ elvágja természetes vonzáskörzetének egy részétől – így a főbb nyersanyagforrásoktól is –, és csak 1938-ra éri el az 1928-as teljesítményének szintjét, összefüggésben a II. világháborút megelőző, fokozott nehézipari aktivitással.

³ A rendezett tanácsú város nem tagolódik a járási szerkezetbe, hanem közvetlenül vármegyei irányítás alatt áll.

Ebben a megközelítésben a kelet-nógrádi iparmedence és az ózdi térség – a kapcsolódó dél-szlovákiai (rimai) területekkel együtt – alkot egy gazdaságtörténeti-topográfiai egységet.

A II. világháborút követően a borsodi iparvidék egy erőteljesebb modernizációs megerősítést kap, de a súlypontok a határ vonalától Miskolc, Diósgyőr (és országosan Dunaújváros) irányába tolnak el. Ez a vélhetően stratégiai döntéssorozat lényegében megpecsételi a határ menti területek sorsát. Valami hasonló folyamat zajlik le a határ túloldalán: a határközeli térségek gyors hanyatlásnak indulnak és ezek a dél-kelet-szlovákiai területek is depresszióba süllyednek. A térségből – mintegy sziget – Kassa és környéke emelkedik ki.

A trianoni határ Nógrádban egy „infrastruktúra-torzót” eredményez, melynek fő jellemzői a mai napig megfigyelhetők: a kelet- és nyugat-nógrádi vasútvonalak megyén belül nem találkoznak (északon Losoncon, délen a Hatvan–Aszód vonalon futnak össze). A kelet-nyugati közutak természetes csomópontja is a határon kívülre, Losoncra kerül. Nógrád jelentősebb városainak természetes vonzáskörzete megfelelődik: Balassagyarmat, Szécsény és Salgótarján a „határra tapadva” találja magát. A körkörös vonzáskörzetek helyett létrejövő félkörök a mai napig erősen determinálják e városok expanzióját. (Ebbe a félkörbe rendeződik valamennyi szolgáltatási ágazat – például a megye két nagy kórházának ellátási területe is –, ami egy meglehetősen pazarló logisztikai szisztémát eredményez.) A határ bénító közelsége nyilván nemcsak a magyar, hanem a szlovák oldalt is sújtja, de a történelmi előzmények okán egyik állam sem túl aktív a (fizikai) kapcsolatok fejlesztésében).

(...)

NAGY LÁSZLÓ

Nógrád a népességcsökkenés és az elvándorlás fogságában

(...) a kedvezőtlen tendenciákkal Nógrád nem áll minden téren egyedül, az ország számos megyéje, régiója küzd csökkenő népességgel, elvándorlással. Ami azonban Nógrádot illetően kifejezetten nyugtalanító, hogy a leszakadás a legtöbb mutató tekintetében növekszik, alig-alig találni olyan táblázatot, rangsort, amelyben sikerült a megye pozícióján a „társutasokhoz” képest javítani.

A témák tehát időszerűek, különösen a demográfiára vonatkozó, amelyre egyébként politikai szintéren is kiemelt figyelmet kíván fordítani az elkövetkező években a kormány, stratégiájának középpontjában áll majd a népesedés kérdése. Van némi remény rá, hogy a különböző támogatásokkal, kedvezményekkel sikerül elősegíteni a gyermekvállalási kedvet (Nógrádban is), de érdemi megyei demográfiai előrelépés csak akkor valósulhat meg, ha más megyékhez képest jóval több gyermek születik, tehát a nevezetes „olló” szárai egymáshoz közelítenek, és nem eltávolodnak. Ami az elvándorlást illeti, a kép azonban összetettebb és politikai-gazdasági érdekek szempontból sem fekete-fehér. A hátrányos régiókból, a nehezebb élet- és megélhetési körülmények elől a centrum felé mozgás, mint tudjuk, nem újkeletű, mondhatni természetes folyamat, kisebb-nagyobb intenzitással hazánkban és a nagyvilágban is megtapasztalható a jelenség.

(...)

A palóczokról – ahogyan eleink látták

Nem vitatható, erőforrásait, gazdasági erejét, egyéb lehetőségeit tekintve Nógrád sohasem tartozott a megyék élvonalába, sőt még középmezőnyébe sem. Az okok között nem elhanyagolható a szellemi erőter, a kulturális beágyazottság gyengébb foka, a megye jelentős írói, költői, tudósai, művészei csak árnyalni tudták ezt a negatív helyzetet (itt a kulturális kifejezést széles értelemben használom, beleértve a társadalmi, politikai kiterjesztést is.)

Márpedig számos mai hátrány forrása ezekben (is) keresendő, nem elfelejtve, hogy az önszerveződés, az együttműködés, az ön- és társadalmi érdekek érvényesítése, „artikulációja” terén sem jeleskedett a palócság, ezáltal a megye. Természetesen ez az általánosítás csak hosszú időtávon és földrajzi meghatározottság nélkül értendő. A részbeni bezártságnak viszont igen fontos pozitívuma is volt és van mai is, hogy a palócság megőrizte vallását, hagyományait, mindazt, amire szellemi, erkölcsi téren támaszkodni tud.

A fenti összefüggésből indulva, először is ki kell térni a palócok lelkiületére, származására, területi elhelyezkedésére. A mai helyzettel való szembenézéshez mankót kaphatunk, ha a palóc néplélek megismeréséhez, megértéséhez kissé hátrébb lépünk, ehhez az előző korok gondolkodói adják a legjobb segítséget.

Hiszen milyen a palóc ember?

...dolgos, józan gondolkodású, természetes eszű nép. Azt szokták rá mondani: eleven, mint a kéneseő, pedig hát lassan cselekvő, flegmatikus...a külvilágból nem hat rá semmi... A palócok becsületesek, törvényisztelők. Szeretnek tanácsot kérni, de a

maguk eszén járnak... Észjárásuk furfangos, okoskodó, e tekintetben nagyon hasonlítanak a székekelyekhez. A palóc is, mint általában a magyarság, önérzetes egész az arisztokratikussággig: jó módjában rátartó... A palóc családi élete mintaszzerű. Erkölcsei életük is példás...

Sommásan így jellemezte a palócságot az *Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képből* c. monumentális munka⁴ egyik szerzője. Egy pár évtizeddel későbbi írás⁵ pedig már a helyben maradás, népszaporulat tekintetében hoz példát, hiszen ...*kevés olyan palóc falu van, mint Mátraverebély, ahol 1200 léleknek csak 12 ház helye van. Az ilyen földnélküli faluból aztán nemcsak aratni járnak el a lakosok, hanem messze földre sommásnak is. Az asszony sokkal jobban húz a szülőföldjéhez, mint a férfi. Ezek között nagyon divatba jött az Amerikába való kivándorlás, de asszony csak nagyritkán szánja rá magát, hogy az ura után menjen. Egyke ugyan még nem divik a palócok között, de a jómód itt is mindinkább kezdi terjesztetni ezt az átkot, ami idáig nem igen fért meg a palóc fehérrép jó, szép erkölcsi felfogásával... A lányok igyekeznek általában 15–16 éves korukban férjhez menni, mert a 18. évében levő már a legtöbb helyen vénleány s csak kevés olyan hely van, mint Verebély, ahol 25 éves leánynak sem szégyen lenni. A legények szintén besorozásuk előtt házasodnak meg s néha nevetésesen gyerek házaspárok kerülnek össze.*

Rusznay Gyula: *Hegyközi palócok* c. írása⁶ a palócság életmódját már a történeti helyzet és a környezet függvényének szélesebb összefüggésébe hozta. Szerinte településhelyük megválasztásánál kifejezésre jutott a ...*sokszoros csatavesztés, hajszoltság folytán előállott lelki felőrölttség és bizonytalanság szorongó érzése is, melyben Ázsiában részük volt. Azért is keresték az erdőtől védett hegységajli részeket. Azonban itt sem érezték magukat biztonságban, „tovább sodró rohamoktól” tartottak. Önbizalom és biztonságérzet csak akkor tért vissza, mikor már templomaik megépítésére kerülhetett sor, amelyeket a falvak fölött emelkedő dombtetőkre helyezték.*

(...)

Demográfia – elvándorlás, erős kölcsönhatások

A születésszámot gyakorta összefüggésbe hozzák egy adott ország, régió gazdasági állapotával, az életminőség alakulásával. Ahol jobbak az életkilátások, ott több, ahol bizonytalan vagy éppen kilátástalan a család jövője, ott kevesebb gyermek megszületése prognosztizálható, hallhatjuk

⁴ *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képből*. 1886. Bp., XX. kötet. 183.

⁵ Báró Nyáry Albert 1923–1924. *Jellemvonások a palóc népeletről*. In: *Ethnographia* 34–35. évf. (Népelet I–II.)

⁶ Rusznay Gyula 1940. *Hegyközi palócok*. In: Bangha Béla (szerk.): *Magyar Kultúra*. Társadalmi és tudományos szemle. Bp., 12. szám

gyakorta ezt az álláspontot. Ha ez ilyen egyszerű ok-okozati összefüggés lenne, akkor a legfejlettebb ipari országokban a gyermekszaporulatnak a legmagasabbnak, a harmadik világ országaiban a legalacsonyabbnak kellene lennie (szintügy, mint pl. hazánkban a roma lakosság esetében). Holott a helyzet inkább fordított. Ráadásul a gyermekvállalással kapcsolatos döntések szinte titokzatos egyéni elhatározások folyamányai, egyértelmű válaszok, biztos receptek a felmerülő „miértekre” aligha adhatók. Egy-egy ország által hozott társadalmpolitikai intézkedések sem adhatnak biztos megoldást a születésszám növelésére, sőt egyes külföldi példák bizonyítják, negatív hatással is járhat egy erőteljes külső behatás. Az utóbbi évek javuló hazai gazdasági eredményei sem voltak jelentős érdemi befolyással a születésszám növekedésére, bár kétségtelen, bizonyos elmozdulás tapasztalható. Viszont ezek hatásait rövidtávon nehéz mérni, az eredmények hosszabb időintervallum alatt jelentkezhetnek, ha egyáltalán – mondják a szakemberek.

Másrészről, az önmegvalósítást, életélvezetet sikeresen sugalló szlogenek, az átformált társadalmi közhangulat eleve akadály a gyermekvállalásban, hiszen mindezek ellentétesen rezonálnak az állami szándékokkal. Személy szerint könnyebben azonosulok azzal a nézettel, hogy a demográfiai adatok ott alakulhatnak pozitívan, ahol az utódra a család jövőbeni fenntartásában, a munkamegosztásban, jövedelemtermelésben eleve építenek, számítanak. Nem lehet kétséges, a nyugati civilizáció (de az sem egységesen) éppen gazdasági fejlettségénél fogva láthatóan nem szorul ilyen jellegű segítségre, nem úgy, mint a szegényebb országok. Globális tekintetben, ha ennek az álláspontnak lehet is alapja, de egy-egy országon belül ennél árnyaltabb a kép. A kisebb-nagyobb közösségekben már jobban érvényesülnek a gazdasági, környezeti, kulturális, életmódbeli stb. szempontok különbözőségei, így a jelen és a jövő életkilátásai keverednek az átöröklött életfilozófiák, szokások, hagyományok „berögzült” szempontjaival, nézeteivel.

Immár Nógrádra fókuszálva, a kedvezőtlen gazdasági kilátások, a helyi társadalom ellentmondásai, a jövő iránti bizalom hiánya, a kisebb-nagyobb közösségek pozitív szemléletének, kisugárzásának elmaradása, a szellemi javakhoz való hozzáférés korlátai, a nivellálódó kulturális, életmódbeli különbözőségek játszhatnak kiemelkedő szerepet az egyének, családok döntésében, hogy életüket nem gyermekáldással, ill. mégsem szülő- ill. lakóhelyükön kívánják berendezni. Ha a születésszám és az elvándorlás okai között a társadalomtudósok tesznek is különbséget, de

kérdéskörünk két területét jelképesen összevonhatjuk, hiszen ezekben jelentősen több a kapcsolódás, mint az eltérés.

(...)

BARÁTHI OTTÓ

Nógrád megye gazdaságának és társadalmának sajátos jegyei, állandó jellemzői az elmúlt évtizedekben

E dolgozat szerzője felhasználja a statisztika eszközeit, a tanulmány tárgyához képest – figyelemmel a lap karakterére – visszafogottan az adatait és mutatóit is. Mélyebb közgazdasági elemzés helyett igényes ismeretterjesztésre törekszik. Határozott célja, hogy Nógrád megye gazdaságának és társadalmának főbb jellemzőit évtizedekre visszatekintve is vázolja, jelen állapotát tényszerűen és kritikusan bemutassa, a várható következményeket kendőzetenül közzé tegye.

Bevezetés

Miközben a világ globalizálódik, a nemzetállamok fejlettségi különbségei növekednek, sőt az egyes országokon belüli térségek is differenciálódnak. Így van ez hazánkban is, amely folyamatnak Nógrád megye az egyik kárvallottja. Az adott pozícióból való elmozdulás esélyének megragadásához a kiváltó okok és összetevők folyamatos elemzésére van/lenne szükség. A kérdés kézenfekvő: ismerjük-e Nógrád megye elmúlt évtizedekben bekövetkezett drámai változásainak tényezőit, objektív okait és szubjektív összetevőit? Látjuk-e világosan saját pozíciónkat és a várható következményeket? A válasz csak dadogós, jobbára nemleges lehet. Ezért meggyőződésem szerint minden új és újabb információ, elemzés és más megközelítés is segítheti az eligazodást. E megfontolásból is a három részből (I. Gazdaság..., II. Társadalom..., III. Következtetések...) álló dolgozatomban a Központi Statisztikai Hivatal (továbbiakban: KSH) adataira, ezekből saját számításaimra, korábbi dolgozataimra és egyéb információkra is alapozva igyekszem bemutatni Nógrád megye gazdaságának és társadalmának jellemzőit az egyes nemzetgazdasági ága(zato)k, demográfiai és más ismérvek szerinti struktúrában. Mindeközben megyénket az országban és az észak-magyarországi régióban is pozicionálom. Az adatokat, mutatókat táblázatos formában is közlöm, itt-ott szemléltetem, hivatkozásokkal hitelesítem. Egyes ágazatok esetében – terjedelmi korlátok

miatt – csak rövidebb ismertetésre szorítkozom. Ugyanakkor a gazdaság és társadalom azon jelenségeit és folyamatait, amelyek az elmúlt évtizedekben standard ismérvei és jellemzői is voltak Nógrád megyének – közülük egyesek (népességfogyás, munkanélküliség stb.) állandó negatív jelzőivé is váltak – igyekszem közelebről is megvizsgálni. Mindezt a tárgyilagosságra törekvés igényével, miközben néhány következtetést is levonok, és a véleményemet is kifejtem, csakhogy olvasóimat inspiráljam, akár hozzászólásra is ösztönözsem.

I. Gazdaság: a várt fejlődés ködbe veszett

Fejlettségi szint: kiáltó különbségek. A bruttó hazai termék (GDP) mutatói – különösen az egy főre jutó GDP – a régiók és megyék növekvő differenciálódásáról tanúskodnak. Itt csak a megyékről szólva: a nyugati országrészben a legnagyobb a fajlagos mutató értéke, míg a mezőny végén a keleti megyék találhatók. A legmagasabb egy főre jutó GDP-vel rendelkező Győr-Moson-Sopron és a legkisebb értékkel bíró Nógrád mutatója között 2000-ben még „csak” 2,3-szeres, 2016-ban pedig már 3,13-szoros a különbség.⁷

(...)

Közlekedés: korszerűtlen. Közúton meghatározó a 2. sz. (Budapest–Vác–Parassapuszta) és a 21. sz. (Hatvan–Salgótarján–Somoskőújfalu) főút. Budapestet az M3-as autópályához csatlakozó 2. és 21. sz. főúton lehet elérni. Utóbbi négysávosítása jó két évtizedet késett, de még így is „nagy lépés a közúton”. A megyei főúthálózat kiépítettsége jó, műszaki állapota közelíti az országos átlagot. Az Ipoly-hidak helyreállítása, újak építése hozzájárulhat a magyar-szlovák kapcsolatok javításához is. A vasút műszaki feltételei nem megfelelőek, a 81. sz. Hatvan–Somoskőújfalu vonal tervezett villamosítása nem valósult meg. A pálya állapota miatti korlátozások következtében a Salgótarján és Budapest közötti menetidő – Hatvanban átszállással „hosszabbítva” – 19. századi. Salgótarjánt „nem érte el” az intercity-járat sem. Már régen roboghatna a nyugat-nógrádi térségi vasútprojekt, de azt is befékezték.

Vállalkozások: strukturális hátrányok. Vállalkozásaink száma az utóbbi időkig évről évre kismértékű növekedést mutatott. Kedvezőtlen a társas vállalkozások alacsony aránya, a külföldi tőke csekély részesedése. A társas vállalkozások száma 2011 és 2017 között már mintegy 20%-kal csökkent. Sajnálatos az alacsony vállalkozói aktivitás: ez évi adatok sze-

⁷ KSH Táblák (STADAT) Idősoros éves, területi adatok. Általános gazdasági mutatók http://www.ksh.hu/stadat_eves_6_3

rint a regisztrált 24 ezer vállalkozás mindössze 1,37%-a az országosnak. Ezer lakosra csak 125 vállalkozás jut, amely jóval elmarad a hazai (178), és még az észak-magyarországi (132) mutatótól is. Okai: tőkehiány, szerény szaktudás és még a nógrádi habitus is ide sorolható. Az összes vállalkozás 18%-a társas, 82%-a önálló vállalkozó. A 4,3 ezer társas cég 70%-át kitevő kft-k és rt-k száma lényegében stagnál. A társas cégek döntő többsége legfeljebb 9 főt foglalkoztat, a 249 fő felettiekből 10 van mindössze megyénkben. Utóbbiak a kereskedelemben, az iparban és az építőiparban, az önálló vállalkozók a mezőgazdaságban és az ingatlanügyben működnek nagyobb arányban.⁸

(...)

Magyarország lakóinak száma az 1980-as évektől csökken. Nógrád népessége arányaiban a legnagyobb veszteséget könyvelheti el, az említett és az ezredforduló után időszakban is (...) A népességváltozás alapvetően a születések és a halálozások száma elérő alakulásnak következménye. Nógrádban az ún. természetes fogyást (kevesebben születnek, mint ahányan meghalnak) az elvándorlás negatív egyenlege tovább erősíti. Ezen túl is megyénk további súlyos gondja az előregedés.

(...)

Nógrád megyében a 100 fő 14 éven alatti lakosra több mint 144 fő 65 év feletti lakos jut, ami meghaladja mind a régiós, mind az országos indexet. A nógrádi népességstruktúra további specifikus iránya: a népességfogyáson belül a roma lakosság dinamikus növekedése. Mindezeket az állandó jellemzőket és a várható változások következményeit itt nem kell részleteznem, mert a lap ez évi első számában ezekről már értekeztem, és a következtetésem sorában is szólok még róluk.

(...)

Közműellátottság: dinamikus fejlődés. Az utóbbi évtizedek kommunális beruházásai (közműprogramok) eredményeként teljes a nógrádi települések közüzemi vízellátása, szennyvízcsatorna-hálózattal pedig már a települések döntő többsége is rendelkezik. A közműolló jelentős mértékben záródott. Az egy háztartási gázfogyasztóra jutó energiafelhasználás megyénkben az országos és a régiós átlagnál is magasabb, a villamosenergiafelhasználás pedig az országosnál alacsonyabb, a régióssal megegyező.

(...)

⁸ KSH Fókuszban a megyék – 2018. I. félév Térségi összehasonlítás <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/182/index.html>

Kultúra, művelődés: kevesek kiváltsága. Miközben a községi kultúrotthonok, művelődési házak száma csökken(t), a salgótarjáni József Attila Művelődési és Konferencia Központ jól működik, változatos programjai közül a Nemzetközi Dixieland Fesztivál határainkon túl is ismert. Az önállóvá vált és megújult Zenthe Ferenc Színház remek repertoárjával már országos hírű. Teltházás előadásainak is köszönhetően a megye színházlátogatóinak száma a 2000. évi 4 ezerről 2017-re 33 ezerre emelkedett, túlszárnyalva a régiós és az országos látogatói mutatók dinamikáját. Ugyanezen időszak alatt a nógrádi mozik látogatottsága mintegy 35%-kal esett vissza. A községi könyvtárak – a Balassi Bálint Megyei Könyvtár szakmai közreműködésével – a közművelődés változatos színterei. A „Balassi” könyvtári mutatóival megállja a helyét régiós és országos összehasonlításban, kitűnik színvonalas rendezvényeivel, egyben kiadója (...) a *Palócföld* folyóiratnak is. Levéltáraink közül a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára a közelmúltban épületében és feltételeiben is megújult, szolgáltatásai a kutatói igényeket is kielégítik. A Salgótarján Megyei Jogú Város fenntartásában működő, megyei hatáskörű Dornay Béla Múzeum értékes kiállítások rendezésével kedvelt közösségi tere a múzeumbarát közönségnek. (...)

Végezetül: Nógrád megye és székhelyvárosa, Salgótarján gazdasága és társadalma jelenlegi állapotán javíthat valamelyest a folyamatban lévő 2014–2020 időszakára készült Integrált Területi Program és a Modern Városok Program eredményes végrehajtása. Ezekben és a további nagyon szívós és hatékony munkában kell bízni, hogy Nógrád megye megkapaszkodjon, idővel és jó esetben elinduljon a felfelé vezető, nagyon meredek úton.⁹

(...)

⁹ Többek között az említett programok végrehajtásának állásáról részletesebben is írtam egy országos igazgatásszervezési, területfejlesztési és informatikai szaklapban, jelesül az alábbi cikkeimben: Baráthi Ottó 2018. Fókuszban a fennmaradást szolgáló intézkedések és a felzárkózást is favorizáló fejlesztések. Beszélgetés Fekete Zsolt úrral, Salgótarján Megyei Jogú Város polgármesterével. In: *Jegyző és Közigazgatás*. 3/36–39.; Baráthi Ottó 2018. Fontos „...a hit, ami megtartott, s amit meg kell tartanunk további fennmaradásunk érdekében...” Beszélgetés Skuczai Nándor úrral, a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése elnökével. In: *Jegyző és Közigazgatás*. 5. sz. (Várható megjelenés: 2018. november)